

ธงชัยพระอรหันต์

ธงชัยพระอรหันต์ หมายถึงผ้ากาสาवพัลลภ
ซึ่งมีสีน้ำฟ้า (ดูเรื่องกาสาवพัลลภ)

ธงชัยพระอรหันต์ เป็นคำเรียกผ้านุ่งห่มของ
พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลายซึ่งได้มาจากผ้า
บังสุกุล เป็นเครื่องหมายแห่งนักบวช เป็นเครื่อง
นุ่งห่มของผู้หมดกิเลสแล้ว ผู้คนให้ความเคารพนับถือ
ถือเป็นของสูง ไม่กล้ากราบดูถูกเหยียดหยาม เห็น
แล้วก็นบไหวด้วยถือว่าเป็นบุญ แม้แต่สัตว์ดิรัจฉาน
ก็ให้ความยำเกรงมิกล้าทำร้ายโจรผู้ห่มห่อผ้านี้อยู่
(ดูชาดก)

ธงชัยพระอรหันต์ พระพุทธเจ้าทรงอนุญาต
ให้พระสงฆ์สาวกใช้สอยตามพระองค์ได้ ทำให้
พระสงฆ์สาวกมีศักดิ์ศรีและมีความสำคัญขึ้น เพราะ
มีบุญวาสนาได้นุ่งห่มผ้าที่เป็นธงชัยของพระอรหันต์

ธชี่ ตาชี

ธชี่ หมายถึงพราหมณ์, นักบวช เช่น ธชี่ชูชก
ก็คือพราหมณ์ชื่อชูชก

ธชี่ เป็นชื่อเรียกนักบวชชาย หากเป็นนักบวช
หญิงเรียกว่า **แม่ชี่** (ดูเรื่องชี่)

ธชี่ สันนิษฐานกันว่าน่าจะมาจากคำว่า **ท่าน
ชี่** คือผู้ถือเพศนุ่งขาวห่มขาว (ดูเรื่องชี่, ชีปะขาว)
บางครั้งเรียกเพี้ยนไปว่า **ตาชี่** เช่น ตาชี่ชูชก เพราะ
ชูชกเป็นผู้เฒ่ารุ่นราวคราวตาหรือปู่ แต่ **ปู่ชี่** ไม่มี
เรียก มีแต่สำนวนว่า **ตาเถนยายชี่** หรือ **ตาเถร
ยายชี่**

ธรณีสงฆ์

ธรณีสงฆ์ (อ่านว่า ทอระนี่-) แปลว่า *ที่ดินของสงฆ์*

ธรณีสงฆ์ เป็นชื่อเรียกที่ดินอันเป็นสมบัติของวัดตามเอกสารสิทธิ์ แต่อยู่นอกอาณาเขตของวัด โดยอาจอยู่ต่างตำบลต่างอำเภอก็ได้ เรียกเต็มว่า *ที่ธรณีสงฆ์* เป็นที่ที่มีผู้ถวายให้แก่วัดใดวัดหนึ่งเพื่อเป็นสมบัติของวัดนั้น ซึ่งอาจเป็นที่นา ที่สวน หรือที่ดินที่มีอาคารปลูกสร้าง โดยถวายทั้งที่ดินและผลประโยชน์

ตามกฎหมาย ที่วัดและที่ซึ่งขึ้นต่อวัด มีดังนี้

๑. *ที่วัด* คือที่ซึ่งตั้งวัดตลอดจนเขตของวัดนั้น
๒. *ที่ธรณีสงฆ์* คือที่ซึ่งเป็นสมบัติของวัด
๓. *ที่กัลปนา* คือที่ซึ่งมีผู้อุทิศแต่ผลประโยชน์ให้วัดหรือพระศาสนา (ดูเรื่องกัลปนา)

ชมกรก

ชมกรก (อ่านว่า ทะมะกะหฺรก) คือกระบอกกรองน้ำของพระสงฆ์ เป็นชื่อของกระบอก (ปัจจุบันใช้กระป๋องนม) ที่ผูกผ้าบางๆ ไว้ที่ก้น ด้านบนมีท่อเล็กๆ สำหรับเทน้ำออก วิธีใช้ ต้องจุ่มก้นกระบอกด้านมีผ้าลงในน้ำ ให้น้ำผ่านผ้าบางนั้นเข้าไปในกระบอกจนเต็ม แล้วยกกระบอกขึ้นพร้อมกับใช้นิ้วอุดที่ก้นไว้ หายด้านมีผ้าขึ้น ปล่อยนิ้ว เทน้ำออกทางท่อเล็กด้านบนนั้นลงในภาชนะเช่นแก้วหรือขัน

วิธีนี้จะป้องกันมิให้สัตว์เล็กๆ ที่อยู่ในน้ำเข้าไปในกระบอกน้ำได้ ที่ต้องทำดังนี้เพราะมีพระวินัยห้ามมิให้ภิกษุดื่มน้ำมีตัวสัตว์ จึงต้องกรองก่อนดื่ม วิธีกรองน้ำแบบนี้จะใช้กับน้ำจากบ่อ สระ หรือหนองที่ยังไม่สะอาดพอ

ชมกรก เป็นบริวารเครื่องใช้สอยของภิกษุอย่างหนึ่งในจำนวนบริวาร ๘ (ดูเรื่องบริวาร)

ธรรม

ธรรม แปลว่า *สภาพที่ทรงไว้* คือสิ่งทรง
ความเป็นตัวของตัวเองไว้ ทรงคุณสมบัติของตัว
เองไว้

ธรรม เป็นคำกลางๆ ใช้หมายถึงทั้งสิ่งดีและ
ไม่ดี เพราะทั้งสิ่งดีและไม่ดีต่างก็ทรงความเป็นตัว
ของตัวเองไว้ได้ตลอดไป ไม่มีเปลี่ยนแปลง เช่น
คุณสมบัติของธรรมฝ่ายดีคือป้องกันผู้ปฏิบัติตาม
มิให้ตกต่ำ มิให้ตกไปในที่ชั่ว

ธรรม ที่หมายถึงสิ่งดี, คุณความดี, ความจริง,
ความถูกต้อง, สิ่งของที่ดี, หลักปฏิบัติทางศาสนา
เช่นใช้ว่า มีกุศลธรรม มีเมตตาธรรม ประพฤติ
ธรรม เข้าถึงสัจธรรม ความยุติธรรม ความเป็น
ธรรม

ธรรม ที่หมายถึงสิ่งไม่ดี, ความชั่ว เช่นใช้ว่า
อกุศลธรรม บาปธรรม กัณหาธรรม

ธรรมกถา

ธรรมกถา (อ่านว่า ท่ามะกะถา) แปลว่า การกล่าวธรรม, การกล่าวเรื่องธรรม, เรื่องที่เกี่ยวกับธรรม

ธรรมกถา หมายถึงเรื่องหรือหัวข้อหรือคำอธิบายที่เกี่ยวข้องด้วยธรรม ประกอบด้วยธรรม มีประโยชน์ มีสาระแก่นสาร นำให้เกิดความรู้และแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้อง

ธรรมกถา เป็นเรื่องที่ควรสนใจศึกษา ควรฟัง ควรนำมาเป็นแนวทางชีวิต เพราะเป็นจุดประทีปที่สามารถชี้ทางดำเนินชีวิตไปสู่ความก้าวหน้าและความสุขความเจริญได้

เรียกผู้กล่าวธรรมหรือผู้กล่าวสอนธรรมว่า ธรรมกถิก (ดูเรื่องธรรมกถิก)

ธรรมกถึก

ธรรมกถึก (อ่านว่า ท่ามะกะถึก) แปลว่า ผู้กล่าวสอนธรรม คือผู้แสดงธรรมหรือนักเทศน์

ธรรมกถึก ในความหมายสูงสุดคือผู้แสดงธรรมเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อความคลายกำหนัด เพื่อความดับชราและมรณะ เพื่อความดับเบญจขันธ์

ธรรมกถึก ใช้เรียกภิกษุผู้เทศนาธรรมสอนชาวบ้าน เรียกเต็มว่า พระธรรมกถึก

พระธรรมกถึก ประกอบด้วยคุณสมบัติ ๕ ประการคือ

๑. แสดงธรรมไปตามลำดับ ไม่ตัดลัดใจความ
๒. อ่างเหตุผลแนะนำให้ผู้ฟังเข้าใจ
๓. ตั้งเมตตาจิตปรารภนาให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง
๔. ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภ
๕. ไม่แสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่น คือไม่ยกตนเสียดสีผู้อื่น

ธรรมกาย

ธรรมกาย หมายถึงกายคือธรรม ได้แก่ พระมหากุรณาธิคุณ พระปัญญาธิคุณ พระบริสุทธิคุณ และหมายถึงโลกุตระธรรม ๙ คือมรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑

ธรรมกาย เป็นพระนามหนึ่งของพระพุทธเจ้า เช่นเดียวกับคำว่าพระตถาคต พระบรมศาสดา เป็นต้น (ดูเรื่องพระพุทธเจ้า)

ตามคติมหายานเชื่อว่า ธรรมกาย ได้แก่พระวิญญานบริสุทธิ์ของพระพุทธเจ้า

เรียกการบำเพ็ญสมาธิกรรมฐานแบบหนึ่งว่า วิชาธรรมกาย

ธรรมชั้น

ธรรมชั้น แปลว่า *หมวดธรรม, กองธรรม, ข้อธรรม*

ธรรมชั้น หมายถึงข้อธรรมในพระไตรปิฎก แต่ละข้อ หรือข้อความอธิบายธรรมตอนหนึ่งวรรคหนึ่ง เรียกโดยทั่วไปว่า **พระธรรมชั้น**

พระไตรปิฎกมี ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้น โดยแบ่งดังนี้

๑. พระวินัยปิฎก มี ๒๑,๐๐๐ พระธรรมชั้น
๒. พระสุตตันตปิฎก มี ๒๑,๐๐๐ พระธรรมชั้น
๓. พระอภิธรรมปิฎก มี ๔๒,๐๐๐ พระธรรมชั้น

ธรรมคุณ

ธรรมคุณ (อ่านว่า ท่ามะคุณ) แปลว่า คุณของ พระธรรม, คุณลักษณะของพระธรรม หมายถึง คุณค่า ความดีงามของพระธรรมในฐานะที่เป็น ส่วนหนึ่งของพระไตรรัตน์

ธรรมคุณ มี ๖ ประการ คือ

- ๑) สวากขาโต อันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัส ดีแล้ว คือ ตรัสไว้ถูกต้อง เป็นของจริง
- ๒) สันทิฏฐิโก อันผู้ได้บรรลุจะพึงเห็นเอง คือ พิสูจน์ได้ด้วยตัวเอง
- ๓) อกาลิโก ไม่ประกอบด้วยกาล คือ ให้ผล ไม่จำกัดกาล
- ๔) เอหิปัตติโก ควรเรียกให้มาดู คือ เชิญมา พิสูจน์ได้
- ๕) โอปนยิโก ควรน้อมเข้ามา คือ น้อมมา เป็นหลักปฏิบัติสำหรับตนได้
- ๖) ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิ อันวิญญูชน พึงรู้เฉพาะตน

ธรรมจักร

ธรรมจักร (อ่านว่า ท่ามะจัก) แปลว่า วงล้อ
ธรรม ใช้เป็นเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ทางพระ
พุทธศาสนา มีลักษณะเป็นรูปวงล้อ มี ๘ ซี่ข้าง ๑๒
ซี่ข้าง โดยให้ความหมายต่างกัน คือ ๘ ซี่หมายถึง
มรรค ๘ ๑๒ ซี่หมายถึงอาการหมุนของอริยสัจ ๔

ธรรมจักร เป็นชื่อเรียกปฐมเทศนาหรือเทศน์
กัณฑ์แรกของพระพุทธเจ้าที่ทรงแสดงแก่พระปัญจ
วัคคีย์ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เรียกเต็มว่า ธรรม-
จักกัปปวัตตนสูตร (ดูเรื่องปฐมเทศนา) รูปธรรมจักร
บางแห่งมีกวางหมอบอยู่ ๒ ข้าง สื่อความหมาย
ว่าทรงแสดงธรรมครั้งแรกในป่าคือป่าอิสิปตนมฤค-
ทายวันนั่นเอง

ธรรมจักร ยังหมายถึงคำสั่งสอนของพระ
พุทธเจ้าทั้งหมดด้วย เพราะเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรง
หมุนให้เป็นไปในโลก

ธรรมจักขุ

ธรรมจักขุ คือดวงตาธรรม, ดวงตาเห็นธรรม, ความรู้แจ้งธรรม เป็นตาในมิใช่ตานอก

ธรรมจักขุ หมายถึงปัญญาความรู้ที่เกิดขึ้น หลังจากได้สดับธรรมจนได้บรรลุโสดาปัตติมรรคญาณ ผู้ได้ดวงตาเห็นธรรมเช่นนี้จัดเป็นโสดาบันบุคคล ซึ่งเป็นพระอริยบุคคลระดับต้นใน ๔ ระดับ คือ โสดาบัน สกิทาคามี อนาคามี อรหันต์

ธรรมจักขุ เกิดขึ้นครั้งแรกแก่ท่านโกณฑัญญะ หัวหน้าปัญจวัคคีย์ หลังจากได้ฟังปฐมเทศนาจาก พระพุทธเจ้าจบลง ธรรมจักขุที่เกิดขึ้นนั้นคือความรู้ตามความเป็นจริงว่า

“สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา
สิ่งนั้นทั้งมวลล้วนมีความดับไปเป็นธรรมดา”

ธรรมจารี

ธรรมจารี (อ่านว่า ท่ามะจารี) แปลว่า ผู้ประพฤติธรรมเป็นปกติ, ผู้มีปกติประพฤติธรรม ถ้าเป็นสตรีเรียกว่า ธรรมจารินี

ธรรมจารี ธรรมจารินี เป็นคำเรียกชายหญิงที่นุ่งขาวห่มขาว ไหมโกนผม สมาทานศีล ๘ ปฏิบัติธรรมอยู่ที่วัดหรือสถานที่ปฏิบัติธรรมต่างๆ เรียกว่า ศีลจารี ศีลจารินี (อ่านว่า สีละจารี, -จารินี) ก็มี

ธรรมที่ประพฤติกันเป็นปกติของธรรมจารีคือ กุศลกรรมบถ ๑๐ มีการงดเว้นจากฆ่าสัตว์ เป็นต้น (ดูเรื่องกรรมบถ)

ธรรมเจดีย์

ธรรมเจดีย์ คือเจดีย์ที่บรรจุพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และหมายถึงสิ่งที่ยาวหรือบรรจุพระพุทธพจน์ไว้ด้วย เช่น คัมภีร์ใบลาน หนังสือพระไตรปิฎก เป็นต้น

ธรรมเจดีย์ จัดเป็นพุทธเจดีย์อย่างหนึ่งใน ๔ อย่าง (ดูเรื่องพุทธเจดีย์) เพราะเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า และเป็นสิ่งที่พึงเคารพในฐานะเป็นของสูงควรเก็บไว้ในที่ที่เหมาะสม ไม่เหยียบย่ำชำมกรายอันแสดงถึงความไม่เคารพ

หนังสือนักธรรมบาลี หนังสือธรรมะ และสิ่งอื่นที่บรรจุคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าก็อนุโลมเป็นธรรมเจดีย์ด้วย

ธรรมทาน

ธรรมทาน (อ่านว่า ท่ามะทาน) แปลว่า การให้ธรรม, การให้ความดี เป็นทานอย่างหนึ่งใน ๒ อย่าง (ดูเรื่องทาน ๒)

ธรรมทาน หมายถึงการให้ความรู้, ให้สติ ปัญญา, ให้ข้อแนะนำทั้งทางธรรมและทางโลก ด้วยการสอน การเทศน์ การแนะนำ การเขียน การประกาศ เป็นต้น

การทำให้คนอื่นได้ความรู้ ได้ความคิดเห็นที่ดีที่ถูกต้องเป็นสัมมาทิฐิ ชักนำให้คนอื่นมีความรู้สึกรอยากเว้นชั่ว อยากระพฤติชอบ อยากรประกอบจิตไว้ในคุณธรรม จัดเป็นธรรมทานทั้งสิ้น

การให้อภัย ให้ปัญญา ให้ความยุติธรรม ให้ความรัก ให้ความอบอุ่น ให้ความเป็นกันเอง ให้กำลังใจ ให้สติ ให้คำปลอบใจ เป็นต้น อนุโลมเข้าเป็นธรรมทานได้

ท่านว่า “การให้ธรรมทานชนะการให้ทั้งปวง” คือดีกว่าการให้วัตถุสิ่งของหรืออามิสทาน

ธรรมทายาท

ธรรมทายาท (อ่านว่า ทำมะทายาด) แปลว่า
ทายาทแห่งธรรม, ผู้รับมรดกธรรม

ธรรมทายาท หมายถึงผู้รับช่วงธรรมของ
พระพุทธเจ้ามาธำรงรักษาไว้ด้วยการศึกษาเล่าเรียน
ท่องบ่นทรงจำ นำไปประพฤติปฏิบัติตาม และ
แนะนำสั่งสอนผู้อื่นต่อไป หรือด้วยการปฏิบัติตาม
โดยเริ่มตั้งแต่ให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนาจนเข้า
ถึงมรรคผลนิพพานด้วยตนเองแล้วสอนผู้อื่นให้ปฏิบัติ
และเข้าถึงเช่นนั้นด้วย

ธรรมทายาท อาจเป็นภิกษุสามเณรก็ได้ เป็น
คฤหัสถ์ชายหรือหญิงก็ได้

พระพุทธเจ้าทรงแนะนำให้พระสาวกเป็น
ธรรมทายาท ไม่สรรเสริญการเป็นอามิสทายาทคือ
ผู้รับมรดกทางวัตถุปัจจัย

ธรรมเทศนา

ธรรมเทศนา (อ่านว่า ท่ามะเทศสะหนา, ท่ามะเทศสะนา) แปลว่า การแสดงธรรม, การชี้แจงธรรม เป็นวิธีการทำบุญอย่างหนึ่ง เรียกว่า ธรรมเทศนามัย (ดูเรื่องธัมมเทศนามัย)

ธรรมเทศนา เรียกสั้นๆ ว่า “การเทศน์” หรือ “เทศน์” คือการแสดง การชี้แจง การแนะนำหลักคำสอนในทางศาสนาเพื่อให้ผู้ฟังเกิดความรู้ ความเข้าใจ และเป็นหลักปฏิบัติ เป็นวิธีการเผยแผ่ศาสนาที่ได้ผลมากที่สุดเพราะดูค่อนข้างจะเป็นเรื่องเป็นราว มีพิธีกรรมที่ดึงดูดศรัทธาได้มาก และปฏิบัติกันมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล

ธรรมเทศนา เป็นวิธีการสอนธรรมอย่างหนึ่งที่พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติเองตั้งแต่ตรัสรู้จนเสด็จปรินิพพาน ทรงตั้งพระพุทธศาสนาได้ก็โดยอาศัยวิธีการนี้เป็นหลัก แม้ปัจจุบันก็ยังถือว่าเป็นพิธีกรรมที่สำคัญ

ธรรมเนียม

ธรรมเนียม (อ่านว่า ท้ามะ-) แปลว่า *ความกำหนดแห่งธรรมดา, ความแน่นอนแห่งธรรมดา*

ธรรมเนียม คือกฎธรรมดาหรือข้อกำหนดที่แน่นอนแห่งสังขารทั้งปวง หรือความมีระเบียบแห่งเหตุผลทางธรรมชาติ กฎธรรมดาที่ว่าคือสังขารทั้งปวงไม่เที่ยง สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา

ธรรมเนียม เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **สามัญลักษณะ** หรือ **ไตรลักษณ์** (ดูเรื่องไตรลักษณ์)

ธรรมบท

ธรรมบท (อ่านว่า ท่ามะบด) แปลว่า *บทแห่งธรรม, บทธรรม, ข้อแห่งธรรม, ข้อธรรม*

ธรรมบท ใช้หมายถึงหัวข้อธรรมที่มีรูปเป็นคาถาภาษามคธหมวดหนึ่งในขุททกนิกาย พระสุตตันตปิฎก และหมายถึงคัมภีร์อรรถกถาซึ่งแต่งอธิบายความหัวข้อธรรมนั้นๆ ซึ่งมีชื่อว่า **สัมมปทัฏฐกถา** ด้วย มักเรียกรวมกันไปว่า **พระธรรมบท** บ้าง **คัมภีร์ธรรมบท** บ้าง เช่นใช้ว่า

“*ตั้งพระพุทธรูปดำรัสที่ตรัสไว้ในพระธรรมบท ขุททกนิกายว่า จิตต์ หนตฺ สุขาวหํ แปลความว่า จิตที่ฝึกฝนดีแล้วนำความสุขมาให้ ดังนี้*”

ธรรมบท เป็นหัวข้อธรรมที่มีการยกมาอ้างมากที่สุดในการสอนธรรม เพราะเป็นหัวข้อธรรมสำหรับปฏิบัติระดับพื้นฐาน สามารถปฏิบัติตามได้ไม่ยาก

ธรรมปฏิรูป

ธรรมปฏิรูป (อ่านว่า ท่ามะ-) แปลว่า *ธรรม* เที่ยม, *ธรรมปลอม* ใช้ว่า **สัตถธรรมปฏิรูป** ก็ได้

ธรรมปฏิรูป หมายถึงคำสอนที่มีใช้ธรรมแท้ มีใช้พุทธพจน์ เป็นเพียงทศนะส่วนตัว แต่ถูกปลอมปนเข้ามาในพระสัตถธรรมซึ่งเป็นคำสอนของพระศาสดาแล้วอ้างว่าพระศาสดาตรัสไว้แบบนี้ ซึ่งเรียกการอ้างอย่างนี้ว่า **จับใส่พระโอษฐ์**

แม้อุปกิเลสแห่งวิปัสสนาญาณ(วิปัสสนูปกิเลส ๑๐) ที่เกิดขึ้นแก่ผู้บำเพ็ญเพียรก็จัดว่าเป็นสัตถธรรมปฏิรูปอย่างหนึ่ง

ธรรมปฏิรูป เป็นไปเพื่อความผิดพลาดคลาดเคลื่อน ความเลือนหลง ความสูญสลายแห่งพระสัตถธรรม

ธรรมปฏิสันถาร

ปฏิสันถาร หมายถึงการต้อนรับฉันเพื่อน, การรับแขกด้วยความเต็มใจ, การเอื้อเฟื้อด้วยไมตรีจิต

ธรรมปฏิสันถาร หมายถึงการต้อนรับแขกผู้มาเยือนด้วยธรรม คือด้วยกิริยาหรือด้วยคำพูดที่เหมาะสมเป็นธรรม เช่น ลูกขึ้นยืนรับ เชิญให้นั่ง แสดงความเป็นกันเอง กล่าวต้อนรับด้วยความยินดี แนะนำให้รู้จักกันด้วยไมตรีจิต ทำให้ผู้มาเยือนเกิดความสบายใจ เป็นการแสดงอัธยาศัยที่งดงามและมารยาทที่ดีในฐานะเจ้าของบ้านหรือเจ้าของสถานที่

ธรรมปฏิสันถาร เป็นการสร้างมิตรภาพต่อกัน เป็นการปิดหรืออุดช่องว่างระหว่างกัน ไม่บาดหมาง ร้าวฉานกัน ทำให้มีความสนิทสนมชิดเชื้อ ทำให้ผูกมิตรไว้ได้ เป็นสิ่งที่อารยชนเขาปฏิบัติกัน

ธรรมนูญ

ธรรมนูญ (อ่านว่า ทำมะยุต) เป็นชื่อเรียกคณะ
สงฆ์ที่ตั้งขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ ๓ โดยพระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ขณะ
ทรงผนวชอยู่

ธรรมนูญ เป็นคณะสงฆ์ที่แยกออกจากคณะ
มหานิกายซึ่งเป็นคณะสงฆ์ไทยดั้งเดิมที่สืบต่อกันมา
แต่สมัยกรุงสุโขทัย

ธรรมนูญ เรียกเต็มว่า คณะธรรมนูญ หรือ
ธรรมนูญติกนิกาย

ธรรมราชา

ธรรมราชา แปลว่า พระราชาแห่งธรรม, พระราชาผู้ทรงธรรม เรียกเต็มว่า พระธรรมราชา

ธรรมราชา ใช้หมายถึงพระพุทธรูปเจ้าผู้ทรงเป็น พระราชาแห่งธรรม ทรงเป็นเจ้าของธรรม ทรง เป็นใหญ่ในธรรมที่ตรัสรู้ และใช้หมายถึงพระ ราชาผู้ทรงธรรม ผู้ทรงปฏิบัติธรรม เช่นพระเจ้า จักรพรรดิ เป็นต้น ทั้งพระพุทธรูปเจ้าและพระราชา ผู้ทรงธรรมทรงเป็นพระธรรมราชา เช่นที่ใช้ว่า

“พระพุทธรูปเจ้าผู้ทรงเป็นพระธรรมราชาส่อง แสงสว่างยังไม่ได้เสด็จอุบัติขึ้นเพียงใด...”

“ดูก่อนภิกษุ พระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงดำรงอยู่ ในธรรม เป็นธรรมราชาในโลกนี้ ทรงอาศัยธรรม นั้นแล ทรงสักการะ เคารพ นอบน้อมธรรม...”

ธรรมวัตร

ธรรมวัตร (อ่านว่า ทำมะวัต) เป็นลักษณะการเทศน์อย่างหนึ่งของพระสงฆ์ คือเทศน์โดยใช้เสียงและทำนองเป็นปกติเหมือนอ่านหรือพูดธรรมดา ไม่ได้ออกเสียงและทำนองไพเราะด้วยการขับขานเหมือนเทศน์มหาชาติหรือเทศน์แหล่ เรียกเทศน์แบบนี้ว่า **เทศน์ทำนองธรรมวัตร** หรือ **เทศน์ธรรมวัตร** ได้แก่การเทศน์ของพระสงฆ์ทั่วไป เช่น เทศน์ในงานศพ เทศน์ในวันพระ เทศน์ทางวิทยุ

เทศน์ธรรมวัตรมุ่งให้เข้าใจเนื้อหาธรรมะเพื่อนำไปปฏิบัติได้เป็นสำคัญ เทศน์แบบนี้เป็นที่ชื่นชอบของพวกติดใจธรรม (อัมมัมปมาณิกา) เทศน์มหาชาติหรือเทศน์แหล่มุ่งความไพเราะและให้เกิดความเพลิดเพลินเป็นสำคัญ เทศน์แบบนี้เป็นที่ชื่นชอบของพวกติดใจเสียง (โฆสัปปมาณิกา)

ธรรมวาที

ธรรมวาที (อ่านว่า ท่ามะ-) แปลว่า ผู้กล่าว
ธรรม, ผู้พูดเป็นธรรม, ผู้พูดถูกธรรม

ธรรมวาที หมายถึงผู้แสดงธรรมสอนธรรมถูก
ต้องตามธรรม สอนไปตามความจริง ไม่สอนผิด
เพี้ยนไปจากธรรม ไม่แสดงอธรรมว่าเป็นธรรม ไม่
แสดงธรรมว่าเป็นอธรรม คือไม่กล่าวไม่สอนนอก
นอกทางแห่งธรรม

ธรรมวาที ยังหมายถึงผู้ยึดธรรมเป็นหลัก มี
ความซื่อตรงต่อหลักธรรม ยกย่องสรรเสริญธรรม มี
ธรรมเป็นแนวทางดำเนิน รักษาธรรมรักษาความ
ถูกต้องไว้ไม่ให้ผิดเพี้ยนจากความจริง เมื่อมีเหตุ
เกิดขึ้นก็แก้ไขโดยอิงหลักอภิปรัชญา แก้ไขปัญหาโดย
ยึดหลักธรรม ให้เป็นไปตามธรรม

ธรรมวาที เป็นคำคู่กับคำว่า วินยวาที คือผู้
กล่าววินัย (ดูเรื่องวินยวาที)

ภิกษุผู้เป็นธรรมวาทีและวินยวาทีย่อมปกป้อง
และรักษาพระพุทธานุศาสนาวินัยไว้ได้

ธรรมวินัย

ธรรมวินัย หมายถึงคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เรียกเต็มว่า พระธรรมวินัย แยกเป็นธรรมกับวินัย

ธรรม คือคำสั่งสอนที่เนื่องด้วยการปฏิบัติ ได้แก่คำสั่งสอนที่รวมอยู่ในพระสุตตันตปิฎกและพระอภิธรรมปิฎก

วินัย คือคำสั่งสอนที่เนื่องด้วยข้อบัญญัติ ได้แก่คำสั่งสอนที่รวมอยู่ในพระวินัยปิฎก

ธรรมวินัย เป็นคำที่ใช้เรียกคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามาก่อนที่จะใช้ว่า “พระพุทธศาสนา” ซึ่งถูกนำมาใช้เรียกแทนในภายหลัง

ธรรมวินัย ถือว่าเป็นหลักเป็นองค์แทนพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรงมอบหมายไว้ว่าธรรมวินัยที่พระองค์ทรงแสดงไว้บัญญัติไว้จักเป็นศาสดาแทนพระองค์หลังจากทรงล่วงลับไป

ธรรมวิภาค

ธรรมวิภาค (อ่านว่า ท่ามะวิพาก) แปลว่า
การจำแนกธรรม, การจัดแบ่งธรรม

ธรรมวิภาค หมายถึงการนำหลักธรรมใน
พระพุทธศาสนา มาจัดแยกแยะคัดสรรจำแนกออก
เป็นหมวดหมู่ เช่นรวมธรรมที่มีหัวข้อย่อย ๒ ข้อ
ไว้เป็นหมวดหนึ่ง เรียกว่า ทุกะ (หมวดสอง) ที่มี
หัวข้อย่อย ๓ ข้อไว้หมวดหนึ่ง เรียกว่า ดิกะ (หมวด
สาม) เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความสะดวกในการ
ค้นคว้า อธิบาย จดจำ ศึกษา และทำความเข้าใจ

ธรรมวิภาค เป็นชื่อหนังสือที่มีลักษณะเช่นนั้น
และใช้เป็นหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนก
ธรรมของคณะสงฆ์มาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ จนถึง
ปัจจุบัน เช่นหนังสือธรรมวิภาค น.ธ.ตรี ธรรมวิภาค
น.ธ.โท

ธรรมเนียม

ธรรมเนียม (อ่านว่า ท่ามะ-) แปลกันว่า โรง
เป็นที่กล่าวว่าเป็นที่แสดงซึ่งธรรมเนียม

ธรรมเนียม ใช้หมายถึงที่ประชุมฟังธรรม, โรง
ฟังธรรม, ศาลาฟังธรรม, สถานที่สำหรับแสดงธรรม
ฟังธรรม สนทนาธรรม เทียบในปัจจุบันคือศาลา
พักร้อน หอสมุดมณฑล หรือห้องประชุม

ธรรมเนียม สมัยพุทธกาลเป็นสถานที่กลาง
สำหรับพบปะกันของพระสงฆ์ในตอนเย็นและพูดคุยก
กันถึงเหตุการณ์หรือสถานการณ์ในขณะนั้น บางครั้ง
พระพุทธเจ้าเสด็จมาเข้าร่วมสนทนาด้วย และทรง
แสดงธรรมบ้าง บัญญัติพระวินัยบ้าง ตรัสเล่าชาดก
บ้างในที่ประชุมนั้นตามโอกาสตามเรื่องที่สนทนาหรือ
เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

ธรรมเนียม สมัยพุทธกาลจึงเป็นสถานที่เกิดข้อ
ธรรมเนียม ข้อวินัย และชาดกจำนวนมาก

ธรรมศึกษา

ธรรมศึกษา (อ่านว่า ท่ามะลีกสา) คือการศึกษาศรรม, การเรียนธรรมในศาสนา หมายถึง การศึกษานักธรรมของคฤหัสถ์ เป็นคู่กับนักธรรม (ดูเรื่องนักธรรม)

ธรรมศึกษา เป็นการศึกษาพระปริยัติธรรมของคฤหัสถ์ที่คณะสงฆ์จัดให้สำหรับแม่ชีบ้าง นักเรียนบ้าง ผู้สนใจทั่วไปบ้าง โดยแบ่งเป็น ๓ ชั้นเหมือนนักธรรม เขียนเต็มว่า **ธรรมศึกษาตรี ธรรมศึกษาโท ธรรมศึกษาเอก** เขียนย่อว่า **ธ.ศ.ตรี ธ.ศ.โท ธ.ศ.เอก** และมีการสอบเช่นเดียวกับนักธรรม

ธรรมศึกษา จัดเป็นวุฒิอย่างหนึ่งที่ผู้สอบได้มีสิทธิใช้แสดงต่อท้ายชื่อของตนได้ เช่น นายวุฒิ จันทร์เจ้า **ธ.ศ.ตรี** แต่ไม่เป็นที่นิยมเหมือนนักธรรม

ธรรมสวนะ

ธรรมสวนะ (อ่านว่า ทำมะสะวะนะ) แปลว่า การฟังธรรม, การฟังเรื่องราวต่างๆ รวมถึงการศึกษาเล่าเรียน การอ่าน การสนทนากัน กล่าวคือการหาความรู้ด้วยการ “เรียนจากครู ดูจากตำรับ สดับปาฐะ” เขียนว่า **ธัมมัสสวนะ** ก็มี

ธรรมสวนะ เป็นวิธีการแสวงหาและเป็นบ่อเกิดสติปัญญา ความรู้ ความฉลาด ความสามารถ ประสพการณ์ ความเข้าใจในเรื่องของธรรม เรื่องความดีงามถูกต้อง เรื่องวิชาการ เรื่องการดำเนินชีวิต เป็นต้น

เรียกวันสำหรับฟังธรรมตามปกติของชาวพุทธว่า **วันธรรมสวนะ** หมายถึงวันฟังธรรม แต่นิยมเรียกมาแต่เดิมว่า **วันพระ** เดือนหนึ่งมี ๔ วันได้แก่ วันขึ้น ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และแรม ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ (แรม ๑๔ ค่ำในเดือนขาด)

ธรรมสังเวช

ธรรมสังเวช (อ่านว่า ทำมะสังเวด) คือความสังเวชโดยธรรมเมื่อเห็นความแตกต่างของสังขารปกติเป็นอารมณ์หรือความรู้สึกของพระอรหันต์

ธรรมสังเวช หมายถึงความนึกคิดถึงธรรมดาหรือความเป็นไปตามปกติของสังขารที่เกิดขึ้นเมื่อเห็นสังขารแตกดับไป โดยพิจารณาสังขารของสังขารว่า “อะนิจจา วัตตะ สังขารา...” ซึ่งแปลว่า “สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ มีความเกิดขึ้นและดับไปเป็นธรรมดา เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ความสงบไปแห่งสังขารเหล่านั้นเป็นสุข”

การพิจารณาสังขารโดยอาการอย่างนี้เรียกว่า **ปลงธรรมสังเวช**

ปัจจุบันพระสงฆ์ใช้บทปลงธรรมสังเวชของพระอรหันต์บทนี้มาเป็นบทบังสุกุลในงานที่เกี่ยวข้องกับการตาย

ธรรมสากัจฉา

ธรรมสากัจฉา แปลว่า การสนทนาธรรม, การ
พูดคุยกันในเรื่องต่างๆ

ธรรมสากัจฉา หมายถึงการสนทนา การ
เสวนา การปรึกษาหารือ การแลกเปลี่ยนความรู้
ซึ่งกันและกันในเรื่องธรรม เรื่องความดีงาม เรื่อง
การดำเนินชีวิต เรื่องการศึกษาหาความรู้ เป็นต้น

ธรรมสากัจฉา เป็นวิธีการสอนอย่างหนึ่งที่
พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติ เช่นทรงสนทนากับพระสงฆ์
ในบางโอกาส ทรงสนทนากับผู้เข้าเฝ้า เสด็จไป
ทรงสนทนากับนักบวชต่างลัทธิ เป็นต้น

ธรรมสากัจฉา ใช้เป็นการรับฟังความคิดเห็น
ของกันและกัน เปิดโอกาสให้คู่สนทนาแสดงทัศนะ
ของตนได้เต็มที่ ทำให้เกิดสติปัญญา ความเป็น
กันเอง และความสนิทสนมคุ้นเคย

ธรรมเสนาบดี

ธรรมเสนาบดี (อ่านว่า ท่ามะ-) หมายความว่าผู้เป็นใหญ่ในกองทัพธรรมหรือแม่ทัพธรรม เป็นคำที่ใช้เรียกพระสารีบุตรโดยเฉพาะด้วยความยกย่อง บางทีใช้คำเต็มว่า พระธรรมเสนาบดีสารีบุตร

พระสารีบุตรเป็นกำลังสำคัญในการประกาศพระศาสนาและการปกครองของพระพุทธเจ้า มีความเป็นเลิศในทางปัญญา ได้รับยกย่องว่าเป็นพระอัครสาวกเบื้องขวา เท่ากับเป็นพระหัตถ์ขวาของพระพุทธเจ้า กองทัพธรรมของพระพุทธเจ้าดำเนินไปได้ด้วยดี แม้พุทธจักรได้กว้างใหญ่ไพศาลไปทั่วชมพูทวีปในสมัยนั้นก็อาศัยแม่ทัพธรรมท่านนี้เป็นกำลังสำคัญ

ธรรมะธัมโม

ธรรมะธัมโม เป็นสำนวน ใช้เรียกคนที่
เคร่งครัดในศาสนาว่า คนธรรมะธัมโม

คนธรรมะธัมโม เป็นคำยกย่องคนที่ปฏิบัติ
ตามหลักธรรมในศาสนาจนเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป
คือตั้งอยู่ในหลักทาน ศีล ภาวนา เช่น เป็นผู้
เสียสละ ชอบแบ่งปัน มีเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อ
ผู้อื่น เป็นผู้มีศีลธรรม ไม่เบียดเบียนใครให้เดือดร้อน
เป็นคนใจเย็น สุขุม ชอบความสงบ ยิ้มแย้มแจ่มใส
เป็นต้น เช่นที่พูดว่า

“ท่านเป็นคนธรรมะธัมโม แม้จะอายุมากแล้ว
ก็ดูมีสง่าราศี”

บางครั้งคำนี้ถูกนำไปใช้ในเชิงประชดแดกดัน
ทำให้เสียความหมายเดิมไป เช่นพูดว่า

“หล่อนเป็นคนธรรมะธัมโม อย่าไปยุ่งกับ
หล่อนเลย”

ธรรมาธิษฐาน

ธรรมาธิษฐาน (อ่านว่า ทำมาทิดถาน) แปลว่า การยกธรรมขึ้นตั้ง, มีธรรมเป็นที่ตั้ง เป็นวิธีการแสดงธรรมแบบหนึ่งคู่กับแบบบุคลาธิษฐาน (ดูเรื่องบุคลาธิษฐาน)

ธรรมาธิษฐาน หมายความว่าแสดงหรือชี้แจงข้อธรรมโดยอธิบายเนื้อหาเป็นธรรมล้วนๆ โดยไม่มีการยกบุคคลมาเป็นหลัก อย่างเช่นการอธิบายข้อธรรมในพระอภิธรรมปิฎก

ธรรมาธิษฐานและบุคลาธิษฐานทั้งสองอย่างนี้เป็นหลักในการแสดงธรรมหรืออธิบายความข้อธรรมของพระพุทธเจ้าและพระสาวก และใช้เป็นแบบแผนมาจนถึงปัจจุบัน

ธรรมาธิปไตย

ธรรมาธิปไตย แปลว่า *ความมีธรรมเป็นใหญ่*

ธรรมาธิปไตย หมายถึงการยึดถือหลักการหลักเหตุผล หลักความจริง ความถูกต้อง ความเป็นธรรมเป็นประมาณในการบริหารจัดการต่างๆ คือจะทำอะไรก็ยึดถือธรรมเป็นหลัก ละเว้นการยึดถือตนและกระแสเสียงคนส่วนใหญ่ที่ไม่ถูกธรรมไม่เป็นธรรม (ดูเรื่องอัคราธิปไตยและเรื่องโลกาธิปไตย)

ธรรมาธิปไตย เป็นเหตุให้เกิดความยุติธรรม เกิดความถูกต้อง แม้บางครั้งจะไม่ถูกใจ แต่อำนวยประโยชน์ให้มากกว่าอัคราธิปไตยและโลกาธิปไตย

การปกครองสงฆ์ใช้แนวธรรมาธิปไตยเป็นหลักมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล

ธรรมาภิสมัย

ธรรมาภิสมัย (อ่านว่า ทำมาพิสะไหม) แปลว่า การตรัสรู้ธรรม, การรู้แจ้งธรรม, การบรรลุธรรม

ธรรมาภิสมัย หมายถึงการได้สำเร็จมรรคผลอย่างใดอย่างหนึ่งหลังจากได้ฟังธรรมหรือได้ปฏิบัติธรรมแล้ว กล่าวคือในสมัยพุทธกาล เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสแสดงพระธรรมเทศนาเรื่องใดเรื่องหนึ่งจบลงแล้ว จะมีผู้ที่ฟังธรรมนั้นได้ธรรมาภิสมัยคือได้บรรลุธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งตามบุญวาสนาของตน หรือได้รู้แจ้งธรรมตามความเป็นจริงเป็นจำนวนมาก เช่นในข้อความว่า

“ในที่สุดแห่งการแสดงธรรม ธรรมาภิสมัยได้มีแก่สัตว์ ๔๔,๐๐๐”

“มรรคภาวนามีอยู่ การทำให้แจ้งซึ่งผลมีอยู่ การละกิเลสมีอยู่ ธรรมาภิสมัยมีอยู่ ด้วยประการฉะนี้”

ธรรมารมณฺ์

ธรรมารมณฺ์ (อ่านว่า ทำมารม) แปลว่า
อารมณฺ์คือธรรม

ธรรมารมณฺ์ หมายถึงอารมณฺ์ที่ใจรู้, อารมณฺ์
ที่เกิดทางใจ, สิ่งที่ใจคิด, ความคิด, จินตนาการ,
สิ่งที่ใจเก็บมาคิดนึกกวาดภาพ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องในอดีต
ปัจจุบัน หรืออนาคต เช่นเรื่องที่เคยได้รู้เห็นมา
ประสบการณ์ในอดีต ความวิตกกังวล ตลอดถึง
ความวาดหวัง ความฝัน เป็นต้น ซึ่งใจคิดนึกไปถึง
แล้วหน่วงดึงมาเป็นอารมณฺ์ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในใจ
สัมผัสได้ด้วยใจ

ธรรมารมณฺ์ เป็นอายตนะภายนอกอย่างหนึ่ง
ในจำนวน ๖ อย่าง คือ รูป เสียง กลิ่น รส
สัมผัส ธรรมารมณฺ์ เป็นคู่กับอายตนะภายในคือ
มโน (ใจ) (ดูเรื่องอารมณฺ์และเรื่องอายตนะ)

ธรรมาสน์

ธรรมาสน์ (อ่านว่า ท่ามาต) แปลว่า *ที่นั่งแสดงธรรม*

ธรรมาสน์ หมายถึงที่นั่งสำหรับนั่งเทศน์ของภิกษุสามเณร มีหลายแบบ คือ มีลักษณะคล้ายตั้ง มีแคร่ มีขาเตี้ยบ้าง ขาสูงบ้าง ยกขึ้นวางไว้บนโต๊ะสี่เหลี่ยมอีกชั้นหนึ่งเพื่อให้ดูสูงเด่นบ้าง แบบนี้เรียกว่า **ธรรมาสน์สองชั้น**

ธรรมาสน์พิเศษเรียกว่า **ธรรมาสน์บุษบก** สร้างเป็นยอดบุษบกต่อธรรมาสน์ขึ้นไป ไม่มีขา แต่มีฐานรองรับเป็นชั้นๆ ธรรมาสน์แบบนี้วิจิตรและสวยงามมาก

เรียกตั้งเตี้ยๆ มีแคร่ ที่ใช้นั่งแสดงปาติโมกข์ในอุโบสถว่า **ธรรมาสน์ปาติโมกข์**

เรียกการเทศน์ที่พระ ๒ รูปหรือ ๓ รูปเทศน์พร้อมกันว่า **เทศน์ ๒ ธรรมาสน์ หรือ เทศน์ ๓ ธรรมาสน์**

ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร

ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร แปลว่า พระสูตรว่าด้วยการยังพระธรรมจักรให้เป็นไป คือ ว่าด้วยการหมุนวงล้อธรรมไป

ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร เป็นเทศน์กัณฑ์แรกของพระพุทธเจ้าที่ทรงแสดงแก่พระปัญจวัคคีย์ ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี ในวันเพ็ญเดือน ๘ ซึ่งเรียกกันต่อมาว่า ปฐมเทศนา มีสาระสำคัญคือ แสดงถึงทางที่ไม่ควรดำเนินหรือที่สุดโต้ง ๒ อย่าง แสดงถึงทางที่ควรดำเนินคือทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทา และแสดงถึงอริยสัจ ๔

ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร มีผลคือทำให้โกณฑัญญะหัวหน้าปัญจวัคคีย์ได้ดวงตาเห็นธรรม และได้บวชเป็นพระสาวกองค์แรกในพระพุทธศาสนา

ธัมมัมปมาณิกา

ธัมมัมปมาณิกา แปลว่า ผู้ถือธรรมเป็น
ประมาณ

ธัมมัมปมาณิกา เป็นคำเรียกผู้นับถือเลื่อมใส
พระพุทธศาสนาเพราะพอใจในข้อธรรมมากกว่าอย่าง
อื่น เมื่อฟังธรรมก็ต้องการเฉพาะเนื้อหาสาระอันเป็น
แก่นสารของธรรม ไม่ติดใจสนใจอย่างอื่นที่เป็น
เรื่องปลีกย่อยเช่นพิธีกรรมหรือเสียงผู้เทศน์เป็นต้น
มุ่งให้ได้ปัญญาทางธรรมเป็นหลัก

ธัมมัมปมาณิกา จะมีอุปนิสัยชอบฟังธรรม
ชอบอ่านชอบศึกษาทางธรรม ชอบพระสงฆ์ผู้
มีความรู้และสามารถถ่ายทอดหลักธรรมที่ถูกต้องให้ได้
และยินดีพอใจที่จะเป็นนักปฏิบัติเพื่อเข้าถึงธรรม

ธัมมานุสสติ

ธัมมานุสสติ แปลว่า การระลึกถึงคุณของ พระธรรมเนื่องๆ เป็นวิธีบำเพ็ญกรรมฐานอย่างหนึ่ง เขียนว่า ธัมมานุสสติ ก็มี

ธัมมานุสสติ คือการสำรวมจิตน้อมนึกถึงบท พระธรรมคุณ ๖ ประการที่ว่า “สวากขาโต ภคฺวตา ธัมโม ฯลฯ เวทิตัพโพ วิญญูหิ - ติ” ทั้งหมดหรือ บทใดบทหนึ่ง นึกภาวนาไปจนจิตสงบนิ่งแน่วอยู่กับ อารมณ์คือคำภาวนานั้น

ธัมมานุสสติ เมื่อระลึกถึงอยู่เนื่องๆ ในทุก อิริยาบถ ทุกเวลา ย่อมส่งผลให้จิตสงบระงับจาก ราคะ โทสะ โมหะ มีความเคารพยำเกรงธรรม ได้ ศรัทธา สติ ปัญญา บุญบารมีเพิ่มไพบูลย์ขึ้น เกิด ปิติปราโมทย์ยิ่งขึ้น สามารถข่มภัยและความกลัวได้ บรรเทาความทุกข์ได้

ธาตุ

ธาตุ แปลว่า *สิ่งที่ทรงสภาพของตนไว้* คือ ไม่เปลี่ยนแปลงต่อไป ปกติใช้หมายถึงองค์ประกอบของร่างกายมนุษย์ ๔ อย่าง คือ

๑. ปฐ्वิธาตุ *ธาตุดิน* ได้แก่ ส่วนที่มีลักษณะแข็ง คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เป็นต้น

๒. อาโปธาตุ *ธาตุน้ำ* ได้แก่ ส่วนที่มีลักษณะอ่อน เหลว คือ หนอง เลือด เป็นต้น

๓. เตโชธาตุ *ธาตุไฟ* ได้แก่ ส่วนที่มีลักษณะร้อน คือ ไฟที่ทำให้อบอุ่น เป็นต้น

๔. วಾಯุธาตุ *ธาตุลม* ได้แก่ ส่วนที่มีลักษณะพัดไปมา คือ ลมในท้อง ลมหายใจ เป็นต้น

ธาตุ หมายถึง กระดูก ก็ได้ เช่น

เรียกพระอัฐิของพระพุทธเจ้าว่า พระบรมสารีริกธาตุ

เรียกอัฐิของพระอรหันต์ว่า พระธาตุ

เรียกที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุว่า ธาตุเจดีย์

ชาติอุเจติย

ชาติอุเจติย คือพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า และหมายถึงเจติยที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งเรียกว่า พระชาติอุเจติย บ้าง พระมหาชาติอุเจติย บ้าง พระบรมชาติอุเจติย บ้าง พระชาติอุสถูป บ้าง

ชาติอุเจติย จัดเป็นพุทธเจติยอย่างหนึ่งใน ๔ อย่าง (ดูเรื่องพุทธเจติย) เพราะเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธเจ้า และเป็นสถานที่ที่พึงเคารพบูชาในฐานะเป็นของสูง เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ สามารถนำไปเกิดพุทธานุสสติและบุญกุศลแก่ผู้เคารพกราบไหว้ได้

ชาติอุเจติย ใช้นุโลมเรียกเจติยที่บรรจุอัฐิธาตุของพระอริยสงฆ์สาวกด้วย

ชุดงค์

ชุดงค์ แปลว่า *องค์คุณเป็นเครื่องกำจัดกิเลส, องค์คุณของผู้กำจัดกิเลส*

ชุดงค์ เป็นวัตรปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้ แต่ไม่มีการบังคับ แล้วแต่ผู้ใดจะสมัครใจปฏิบัติ เป็นอุบายวิธีกำจัดขัดเกลากิเลส ทำให้เกิดความมักน้อยสันโดษยิ่งขึ้น

ชุดงค์ ใช้เรียกการที่ภิกษุสมาทานชุดงค์ข้อใดข้อหนึ่งหรือหลายข้อแล้วแบกกอดเดินไปตามทางหรือเข้าป่าไปว่า *เดินชุดงค์* หรือ *ออกชุดงค์* เรียกภิกษุผู้ปฏิบัติเช่นนั้นว่า *พระชุดงค์*

ชุดงค์ ที่ทรงอนุญาตไว้มี ๑๓ วิธี คือใช้ผ้าบังสุกุลเป็นกิจวัตร อยู่ป่าเป็นกิจวัตร อยู่โคนไม้เป็นกิจวัตร เป็นต้น มีวัตถุประสงค์เพื่อกำจัดขัดเกลากิเลส มักน้อยสันโดษ ไม่สะสม เพื่อให้เบาสบายไปมาได้สะดวกด้วยไม่มีภาระมาก เหมือนนกที่มีเพียงปีกบินไปจะนั้น มิใช่เพื่อสะสมหรือเพื่อลาภสักการะและชื่อเสียง